

Дүйшеев Ж., Атабаева А.

ГУМАНИТАРДЫК БИЛИМДИН КООМДУК ЗАРЫЛДЫГЫ

Дүйшеев Ж., Атабаева А.

ОБЩЕСТВЕННАЯ НЕОБХОДИМОСТЬ ГУМАНИТАРНЫХ ЗНАНИЙ

J. Duysheev, A. Atabaeva

PUBLIC NEED FOR HUMANITARIAN KNOWLEDGE

УДК: 394.(125.8)

Акыркы учурда орто жана жогорку билим берүү системалары реформаланууда. Ага ылайык билим системасы да өзгөрүүдө. Глобализация шартында гуманитардык жана коомдук илимдердин изилдөө чөйрөлөрү даана ажыратылбай калып жатат. Жогорку билим берүүдө гуманитардык сабактардын сааттары кыскарып жатат. Философиялык билимдин тематикасы да өзгөрүүдө. Окутуунун болон системасында гуманитардык билим берүүнүн өзгөчөлүктөрү сөзсүз болот. Орто атайын билим берүүдө “философия” курсу Мамлекеттик стандарттын макети боюнча “Мамлекеттик компоненттен” вариативдик бөлүккө жылдырылып калды. Министрликтин бул чечими бүгүнкү күндө коомдук-гуманитардык сабактардын мугалимдеринин жана окутуучуларынын арасында нааразычылыктарды пайда кылып, кызуу талкууга алынууда. Ага байланыштуу айрым предметтердин тематикасы да өзгөрүүгө дуушар болууда. Макалада гуманитардык илимдердин зарылдыгы, коомдук пайдасы жөнүндө сөз болот. Коомдук жана гуманитардык илимдердин билим берүү системасында орду чоң экендиги белгиленет.

Негизги сөздөр: *илим, орто билим, жогорку мектеп, гуманитардык билимдер, коомдук илимдер, билим берүү, коом.*

В последнее время средние и высшие системы образования реформируются. Соответственно система образования тоже изменяется. В условиях глобализации объекты гуманитарных и общественных наук конкретно не определены. В высшем образовании сокращены часы гуманитарных дисциплин. Тематика философских наук тоже меняются. В болонской системе образование бывает отличие гуманитарных дисциплин. В средне-профессиональном образовании в Макете Государственного стандарта основной предмет “философия” перенесен из Государственного компонента в вариативную часть. Такое решение министерство образования породил недовольство среди преподавателей общественно-гуманитарного цикла. В связи с этим меняется количество часов и тематика предмета. В данной статье рассматривается вопрос гуманитарных дисциплин. Исследуется роль гуманитарных и общественных наук в системе образования в целом.

Ключевые слова: *наука, среднее образование, высшая школа, гуманитарные науки, общественные науки, образование, общество.*

In present secondary and high education system reforms. Accordingly education system also is changing. On the term of globalization humanitarian and public educations objects are not perfectly differenced. Humanitarian lessons are shortening in High education. Themes of philosophy knowledge also are cyaniding Their will be difference on teaching humanitarian education in bolon system. On teaching secondary education

course of philosophy according to state standard maket moved into state component variation part. This solution of the ministry appeared disagreement among the teacher of public humanitarian lessons, and are discussed in very actively. That's why some disciplines hours and themes have to change. In this article considered necessity of humanitarian science and its profit for the public. Public and humanitarian sciences takes big place on educational system.

Key words: *science, secondary education, high education, humanitarian sciences, public sciences, education, public.*

Коомдун трансформацияланышында коомдук-гуманитардык билимдин орду жана ролу чоң. Коомдук аң-сезимдин өзгөрүшү аталган сабактар менен тыгыз байланышта. Билим берүүнүн калыптанган советтик системасы таасирин жоготоору менен анын ордун “демократиялык” илимдерди камтыган жаңы стандарттар басты. Ошондуктан орто, орто атайын жогорку окуу жайларында гуманитардык билим берүү маселеси жаңыланууларды күтүүдө. Кийинки учурларда кабыл алынып жаткан жаңы окуу стандарттары, тандоо курстары айрым түзөтүүлөргө муктаж. Анткени заман талабына ылайык жогорку билимди гумандаштыруу зарылдыгы көрүлүүдө. Мында маданияттын көп түрдүүлүгү, аны туура жайылтуу аракеттери да талаш маселелерден.

Жогорку окуу жайы бүгүнкү күндө билим берүүнүн очогу болуу менен бирге, илимге жол көрсөтө турган айдың; студенттердин пикирлерин айкалыштырган майдан; окутуучу менен студенттин илимий диалогунун (полилогунун) чордону. Бүгүнкү студент адамзаттын баалуулуктарын өзүнө сиңирүүдө жогорку окуу жайына кандай даярдык менен келип жаткандыгы тууралуу кеп кылуунун оролу келип турат.

Дүйнөлүк абройлуу окмуштуулардын пикиринче, илимий-техникалык өнүгүүнүн өнүтү гумандашууда, же гуманитардык билимдерге негизденүүдө. Маселен, кыргыз басма сөзү белгилегендей, табигый илимдер тармагындагы россиялык белгилүү окумуштуу, академик Моисеев Никита Николаевич XX кылымдын соңунда: “Ушуга чейин мага физика, техникалык илимдер, математика гана айтууга арзырлык анык илимдей, анык иштей сезилчү. Кийинки мезгилде “гуманитардык” деп аталган илим жаатындагы проблемаларга кызыгуум арта баштады. Эми, минтип, өзүмдүн көп жылдык илимий да, педагогикалык да ишмердигимдин тажрыйбаларына талдоо жүргүзүп иликтеген сайын, гуманитардык багыттагы таа-

лим-тарбия берүүнүн зарылдыгына терең ынанып калдым. Менин ушундай оюма кошулган физиктердин, математиктердин, табигый илимчилердин саны уламдан-улам арбууда. Мен келечек жөнүндө, ноосферанын болочок доору жөнүндө ойлонгон сайын, келаткан кылым – гуманитардык илимдердин кылымы болот..., адам жөнүндөгү илимдин кылымы болот дегенге көбүрөөк ынануудамын”, - деп белгилейт [1; 9.] Бул өңүттөн алганда, Кыргызстандын гуманитардык билим берүүсүнүн негизги багыттары, анын окуучуларга сиңимдүүлүгү тууралуу маселе алдыңкы орунга чыгууда. Кийинки учурларда дүйнөлүк тенденцияларга ылайык ар тараптуу “көп маданияттуу тарбия берүүнүн” колдонулушу жөнүндө көбүрөөк сөз болууда. Ал өз кезегинде төмөнкүлөрдү ичине камтыйт: “1. Көп түрдүү маданияттар жашап турган кырдаалда жеке адамдын түрдүү баалуулуктарга ыңгайлашуусу; 2. Түрдүү салттарды тутунган адамдар менен мамилеге даяр болуу; 3. Маданияттардын диалогуна багыт алуу; 4. Бөтөн улуттарга жана элдерге карата маданий-билим берүүнүн үстөмдүгүнөн баш тартуу” [2, 258-б.]. Мында биз негизги максаты – жарандын инсанын, мамлекеттин толук кандуу өкүлүн калыптоого багытталган илимий-педагогикалык процесс менен бирге, негизги максаты – инсанды, белгилүү бир этностун өкүлүн калыптоо болгон элдик педагогиканын элементтерин айкалыштыруубуз керек. Айрым окумуштуулар белгилегендей, этникалык тарбия берүү адамга көп маданияттуу, көп улуттуу инсандын калыптанышына негиз бөлүп берет [3; 5]. Анткени өзүн тигил же бул улуттун өкүлү деп сезгенде гана окуучу башка маданиятты өзүнүн салт, урп-адаттары менен салыштыра алат. Кыргызстандын улуттук идеясында көрсөтүлгөндөй: “Соңку кылымдагы кыргыз элинин улуттук идеясы өзүн-өзү улут катары калыптандырууда жана өзгөчөлүгүн сактап калууда турат. Ал, биринчи кезекте, улуттун өзгөчө байлыгы, руханий дөөлөтү болгон тилин, маданиятын, дилин, урп-адатын сактап калуу менен тыгыз байланышкан. Улуттук идеянын башкы көйгөйү кылым кыйырында кыргыз элин улут катары, эл катары сактап калууда турат. Ушул идеянын өзөгүн улуттун улут катары улуттук өзгөчөлүгүн сактап калуу идеясы түзөт” [4, 14-б.]. Учурда дүйнөлөшүү жараяны жигердүү кулач жаюуда. Анын очоктору катары саналган 1. Түндүк Америка (АКШ, Канада), 2. Батыш Европа, 3. Түштүк Чыгыш Азия өлкөлөрү, 4. Араб-мусулман дүйнөсү (ислам дини менен), 5. Кытай синдрому (соода-миграциялык демографиясы менен), 6. Евразиячылык (славян-түрк кошундусу менен) аз сандуу, салт санааларын аныктабаган улуттар үчүн кооптуу аракеттерин күчөтүүдө. Айрым коом таануучулар белгилегендей, мындай учурда кыргыздар сыяктуу майда улуттар өздөрүнчө жаңы биримдик түзүшү керек же жогорку ири биримдиктердин бирине кошулушу зарыл. Биринчи жол, албетте, тагаалдыктарга бай, анткени коңшулардын дээрлик баары жетекчи позицияга ээ болууну каалашат. Экинчи жолдо евразиячыл биримдикке

биригүү бир топ жеңил болоор эле. Анткени алар менен бизди тилдик жакындык бириктирип турат. Улуттук аң-сезимди өзүнө сиңирбеген, салт-санаага негизделбеген коом дүйнөлөшүү жараянынын алкагында ири маданияттар менен жуурулушуп кетери шексиз. Азыркы учурда биздин коомдо ага жол ача турган аккультурациянын элементтери кезигерин аргасыз моюнга алууга туура келет.

Билимди гумандаштыруу окуучулардын ой өрүшүн кеңейтип, ойлоо жөндөмүнүн ийкемдүүлүгүн арттырып, атуулдук позициясын калыптандырып, рухий жардылыкты жоюунун бирден-бир куралы болуп калды. Түпкү маанисинде гуманитар (лат. humanitus) сөзү адам табиятына ылайык деген маанини берет. Билимди гумандаштыруу дегенде биз ушул багыттагы сабактардын сандык катышын арбытууну эмес, адамда (окуучуда) айлана-чөйрөгө, өзүнө, өзүнүн ишмердүүлүгүнө карата оң мамиле жасоону калыптандырууну түшүнүшүбүз керек. “Гуманитардык билим берүү бул – сезимдик бөлүкчөлөрдү күчөтүү, мурун биз акыл-эс чөйрөсүн өстүрүүгө басым жасап келгенбиз. Адамдын инсанынын чордонун билим эмес, сезим түзөт”, - деп жазат педагог А.Н. Запорожец [5;6]. Билим берүү тутумунда гуманитардык жана коомдук илимдердин изилдөө чөйрөлөрү алигиче так аныкталган эмес. Бул багыттагы түрдүү пикирлерди талдап отуруп, гуманитардык илимдерге: Антропология, Философия, История, Культурология, Филология, Педагогика, Искусствоведение, Литературоведение, Психология, Журналистика, Этика, Эстетика, Археология, Графология, Лингвистика, Социология, Политология, Юриспруденция, Укук, Этнография, Науковедение (Илим таануу), Криминалистика [6]; ал эми коомдук илимдерге: Археология, Графология, Экономика, Тарых, Культурология, Лингвистика, Политология, Психология, Социалдык жана Маданий антропология, Социалдык-экономикалык география, Аймак таануу, Социология, Юриспруденция, Укук, Этнография [7] кире тургандыгына күбө болдук.

Жогоруда көрүнүп тургандай гуманитардык жана коомдук илимдердин изилдөө буталары менен предметтери дээрлик окшош же бир десек да болот.

Адамдын инсандык сапаттары калыптана турган курак катары 10-14 жаш эсептелет. Ушул учурда ал адам, коом, жашаган чөйрөсү, коомдук түзүлүштөрдүн (мамлекет, экономика, билим берүү системасы, маданият) негизги түшүнүктөрү менен тааныш болуучу максатка ылайык. Ушул өңүттөн алып караганда, республикабыздын Билим берүү жана илим министрлигинин 2009-жылдын 14-январындагы №18/1 буйругу менен бекитилген “Жарандык” окуу курсу боюнча эксперименттик программасы негизинен колдоого аларлык [8, 12-б.]. Мында коюлган тематика жогорку окуу жайында окулуучу коомдук илимдерге негиз болуп берет. Ошондуктан жогорку окуу жайларында студенттер программада камтылган темаларды оңой өздөштүрүшөт. Бирок айрым темалар окуучулардын курактарына туура келбегендей

туюлат. Маселен, 7-класс үчүн “Коом” деп аталган мазмундук линиядагы “Коом жана анын структурасы. Азыркы коом: социалдык структура жана социалдык ролдор. Адамдын социалдык статусу. Социалдык жоопкерчилик” деп аталган темалар материалдын аздыгынан жана түшүндүрүүнүн татаалдыгынан улам оорчулук келтирет деп ойлойбуз. Ошондой эле бул программа этносоциологиянын жетишкендиктерин пайдаланып, улут маселесин камтып кетсе жакшы болмок. Анткени Кыргызстан – көп улуттуу өлкө, ошондон улам улут түшүнүгү кеңири түшүндүрүлүп, улут аралык сабырдуулукка тарбиялоо зарылдыгы бар.

Коомдук илимдерде, асыресе социологияда “коомдоштуруу” же “социализация” түшүнүгү кеңири колдонулат. Анын назариятында биринчилик (балалык, өспүрүм, жаштык) жана экинчилик (жетилген курак) түрлөрү белгилүү [9, 328-б.]. Маанисинде тигил же бул коомдо, коомдук топто индивид тарабынан жүрүш-туруштун, баалуулуктардын, эрежелердин, нормалардын өздөштүрүлүшү, инсандын калыптануу жараяны түшүндүрүлөт. Бул жараянда социализант (тарбиялануучу, калыптануучу) социализатор

(тарбиялоочу, калыптоочу) тарабынан ар тараптуу, негизги билимдерди алууга үйрөнөт.

Учурда дүйнө ургаалдуу менен алгалоодо. Эксперименттик программада сунушталган таанып-билүүчүлүк, социалдык, инсандык өнүгүүгө багытталган компетенциялар жогорку окуу жайларында окулуучу гуманитардык илимдердин өздөштүрүлүшүнүн негизинде гана толук ишке ашат деген ойдобуз.

Адабияттар:

1. Жаңы заманга – жаңы стандарт. - Кут билим. 27.02.09.
2. Реан А.А. и др. Психология и педагогика. - М., 2008.
3. Абдиев Б.И. Народная педагогика и современный образовательный процесс. Образование и наука в меняющемся мире. - Б., 2001.
4. Биримдик аркылуу өнүгүү – Кыргызстандын жалпы улуттук идеясы. - Б. 2007.
5. Народное образование. №1, 2002.
6. https://ru.wikipedia.org/wiki/Гуманитарные_науки;
7. https://ru.wikipedia.org/wiki/Общественные_науки;
8. Кут билим. 06. 03. 2009.
9. Социологический энциклопедический словарь. - М. 1998.

Рецензент: к.и.н., доцент Абдикеримов А.Ш.